

29. *Ibid.*: List S. Zakszewskiego do S. Tomaszewskiego, Kraków, 23.02.1928.
30. *Ibid.*: Program wykładów, które zamierzam mieć w roku akademickim 1928/9.
31. *Ibid.* – Syg. S II 619: Protokół spisany na posiedzeniu Komisji odbytej w dniu 22 kwietnia 1929 r.
32. *Ibid.*: Do Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Warszawie, b. d.
33. *Ibid.*: Odpis. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Warszawa. Dn. 17 czerwca 1929 r.
34. *Ibid.*: Do JWPanów Członków Komisji Historycznej, Kraków, dnia 20 maja 1930 r.
35. *Ibid.*: Do Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Warszawie, Kraków, dnia 26 maja 1930 r.
36. *Ibid.*: Dziekanatowi Wydziału filozoficznego U.J. w Krakowie, Kraków, dnia 18 czerwca 1930 r.
37. *Ibid.*: List Marii Tomaszewskiej do Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Lwów, dnia 2 stycznia 1931 r.
38. *Ibid.*: Curriculum vitae Stefana Tomaszewskiego.

Telvak V.V. The pedagogical activity of Stepan Tomashivsky in the Jagiellonian University. The article is devoted to the investigation of Krakiv's period of the Stepan Tomashivsky's life and activity on the basis of the Jagiellonian University's archive documents. The circumstances of his research work proving and his pedagogical activity in the University has been researched.
Key words: Stepan Tomashivsky, Jagiellonian University, pedagogical activity.

Л. О. Рощина

РОЛЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В РОЗБУДОВІ УГКЦ

У статті проаналізована діяльність митрополита Шептицького як реформатора УГКЦ. Доведено, що структурна розбудова церкви сприяла її зміцненню, зростанню популярності серед населення Галичини. Під керівництвом митрополита УГКЦ стала національною церквою, яка консолідувала навколо себе національно свідому частину інтелігенції краю.
Ключові слова: митрополит, УГКЦ, реформи, структурна розбудова, національна церква.

А. Шептицький – одна з визначних постатей новітньої історії України, яка своєю піввіковою працею причинилась до національного відродження української державності. Українська греко-католицька церква під його керівництвом по суті компенсувала українцям відсутність незалежної держави. Перебування А. Шептицького на провідних церковних посадах греко-католицької церкви (1899 – 1944) і його всебічна праця викликають обґрунтований науковий інтерес.

Митрополит Андрей не відмежовував Церкву від суспільного життя, навпаки, намагався якнайтісніше їх поєднати. Така позиція сприяла виникненню багатьох релігійно-суспільних організацій та відобразилася в активній співпраці між світською та духовною інтелігенцією, яка у своїй діяльності керувалася християнським патріотизмом. Сучасна Українська держава має забезпечити конфесійний мир громадянам та зосередити їх релігійні почуття на культурному й моральному зростанні народу. У цьому контексті дослідження багатогранної діяльності митрополита А. Шептицького має чимале пізнавальне й практичне значення.

Проблема діяльності митрополита А. Шептицького залишається достатньо новою та ще не знайшла необхідного відображення в науковій літературі. Проте, у деяких дослідженнях релігієзнавчого, теологічного та соціологічного спрямування ми зустрічаємо перші спроби вивчення проблем, безпосередньо або тісно пов'язаних із цією темою. Серед праць сучасних науковців слід виділити дисертації Я. Біласа та Л. Крупи [1; 2]. Першим досліджено місце та роль А. Шептицького в національно-визвольному русі українців, а останньою – вплив

митрополита на культурно-просвітницьке життя Галичини. Стаття З. Суханової і Н. Сулими-Матлашенко є однією з перших спроб охарактеризувати життя та діяльність митрополита від його народження та до смерті [3].

Діяльність митрополита А. Шептицького присвячені й студії церковних діячів [4 – 6]. Вони містять значний фактичний матеріал та аналіз окремих аспектів церковної діяльності митрополита, стосунків з папським престолом. Однак у них відчувається конфесійний вплив та не завжди неупереджений підхід до оцінки певних подій та фактів. У дослідженні залучені й автентичні джерела. Це, перш за все, твори самого митрополита, які дали змогу більш детально проаналізувати його діяльність, зрозуміти ставлення до тих чи інших проблем [7; 8]. Підсумовуючи характеристику історіографії та історичних джерел, слід відмітити постійне прирошення знань, розширення кола документів у науковому обігу. В той же час кількість праць з цієї проблеми досить обмежена і представлена, в основному, церковною періодикою, що зумовлює необхідність подальшого дослідження. Метою цієї статті є аналіз діяльності митрополита А. Шептицького як церковного діяча.

Останній народився 29 липня 1865 р. у с. Прилбичі Яворівського повіту на Львівщині. Походив із заможної українсько-польської боярської родини, яка виховувала хлопця в польському дусі. Бажання стати греко-католицьким священником, яке виникло в Романа ще з дитинства, з роками переросло в чітку мету. Грунтовна світська освіта й активна церковна діяльність забезпечили А. Шептицькому стрімку церковну кар'єру: в 31 рік він став ігуменом Онуфріївського монастиря Василіан у Львові, у 34 – Станіславським єпископом, у 35 років – митрополитом Галицьким та архієпископом Львівським.

Українська громадськість негативно сприйняла прихід на митрополичий престол А. Шептицького (через його польське коріння) і розцінювала це призначення як спробу влади “сполычити” українську церкву. Тому перші роки праці митрополита були спрямовані на пошук шляхів порозуміння та консолідації з галицькою інтелігенцією. Вже в першій промові до віруючих як митрополита Галицького та архієпископа Львівського А. Шептицький заявив: “Різні люди можуть всіляко думати і говорити про мене. Але я хочу, щоб усі це знали і розуміли, що коли я обіймаю становище митрополита руського, то я їм хочу бути і я їм буду” [5, 19].

На початку ХХ ст. митрополит провів структурну перебудову УГКЦ. 1906 р. у Львові було засновано східну галузь отців Редemptористів – чину Найсвятішого Ізбавителя, а в Уневі засновано монастир Студитів, який взяв за приклад уклад староукраїнського чорного життя Києво-Печерської Лаври [9, 133]. Ігуменом монастиря у 1913 р. став брат митрополита о. Климентій, було розроблено Повний устав для студитів. Вже у 1908р. митрополит вислав кількох братів Студитів до Боснії, де вони в місцевості Каменіца побудували монастир і були душпастирями українських колоністів, поки югославська влада 1923 р. не виселила “невигідних їм ченців”. У 1908 р. Чинови О. О. Василіан церква придбала три будинки на вулиці Потоцького у Львові, де розмістились сиротинець, Дівоча вчительська та Дівочий інститут.

Митрополит Андрей працював над консолідацією та однотайністю священнослужителів. З цією метою проводив “соборчики”, візитації, реколекції. Внаслідок наполегливої роботи до 1910 р. духовенство уже спільно виступало на захист своїх прав і свого провідника не тільки перед “зовнішніми” (польськими, російськими), але й перед “внутрішніми” (українськими) критиками [2, 19]. Греко-католицька церква брала активну участь у розгортанні українського національно-кооперативного

руху в Східній Галичині, який розпочався 1904 р. Священики очолювали кооперативні організації на місцях. Значну кооперативну діяльність розгорнуло товариство “Просвіта” під керівництвом К. Левицького. Церква виділила “Просвіті” значні господарські садиби в Коршові і Миловані [10, 12].

1912 р. митрополит на Євхаристійському конгресі у Відні виголосив промову, якою привернув увагу широкого кола до краси й величі слов’янського богослужіння й обрядовості. Вже тоді митрополитом була висловлена думка, що роль греко-католицької церкви в Україні особлива – саме через неї має бути покладено початок з’єднання Заходу і Сходу [11, 1]. Ідея досягнення порозуміння між християнськими церквами не покидала А. Шептицького до кінця життя.

Початок Першої світової війни митрополит зустрів у Львові, відмовившись емігрувати, коли російські війська зайняли Галичину. 6 вересня 1914 р. у церкві Успення Пречистої Діви Марії А. Шептицький виголосив проповідь, у якій закликав народ вірно держатися своєї віри. Російську православну церкву він називав “казонною”, що підпорядковувалась світській царській владі. Маючи великий авторитет серед народу, митрополит відкрито викривав імперіалістичний характер війни, закликав клір та мирян не визнавати нової влади. За розпорядженням графа Шереметьєва Шептицького було заарештовано і депортовано до Курська, а потім перевезено до Суздаля [12, 133]. Таким чином, церква залишилась без керівника, проте, не дивлячись на агітацію російської влади, греко-католицькі священики не поспішали переходити в православ’я. Лютнева революція в Росії принесла свободу митрополитові. Він виїхав до Петрограда, де висвятив шість священнослужителів УГКЦ, керівником над ними призначив о. Леоніда Федорова-студита [13, 27].

Повернувшись на Батьківщину, митрополит жваво береться за виконання своїх обов’язків. У 1917 р. з особистої ініціативи А. Шептицького о. Йосиф Боцян був призначений єпископом грецького обряду в Луцьку. Ця справа занепокоїла польські кола і знайшла широкий відгомін у польській пресі. З цього приводу посол при Ватикані вніс протест, заявивши, що призначення сталося без дозволу Польщі. На цей протест відповів кардинал Гаспаррі – державний секретар, стверджуючи, що „митрополит діяв на підставі признанної йому власті, тому призначення має залишитись і теперешній Папа не може поступити інакше, як прийняти цей факт до відома і визнати його” [6, 18].

Митрополит палко вітав створення ЗУНР, для підтримки якої у 1921 р. зустрічався з президентом Міллером, маршалом Фошем і гаряче відстаював право українців на власну державу. З цією метою він відвідав Рим і говорив з Папою. Йому було дано деяку надію, але й вказано на труднощі, які випливають з факту окупації Галичини Польщею, з упадку української держави у східній Україні та просування більшовиків аж за Збруч. В цілому митрополиту обіцяно, що Галичині буде надано автономію [14, 13].

У міжвоєнний період політичні зусилля митрополита були зосереджені на легітимних методах самореалізації галичан у контексті антиукраїнської політики диктаторської Польщі. Зовнішні та внутрішні обставини в Галичині зумовили формування в митрополита переконань: при потребі за допомогою зовнішнього союзника боротись за національні ідеали. А. Шептицький виступав на захист українського населення під час “пацифікації” й подій на Волині та Холмщині в 1938 – 1939 рр.; вбачав перспективи розвитку краю в підкоренні влади доти, доки закони не будуть суперечити Божим законам;

закликав до щоденної, напруженої праці всі прошарки українського суспільства, засуджував терористичну (підпільну) діяльність УВО та ОУН, що викликали взаємні непорозуміння та протистояння між ними [15, 34].

У 1920 – 1925 рр. польська влада проводила щодо української меншості політику конфронтації. 1924 р. було прийнято закон, що забороняв користуватися українською мовою в урядових установах. Через реформу С. Грабовського (міністра освіти Польщі) більшість україномовних шкіл перевели на двомовність з переважанням польської мови. Українців не допускали до Львівського університету, було скасовано кафедру української мови та літератури. Почались утиски й греко-католицької церкви [16, 59]. Звичайно, таку політику уряду А. Шептицький прийняти не міг, закликаючи віруючих триматись своїх культурних традицій та мови.

Однією з причин непорозуміння між владою Польщі та А. Шептицьким була його переконаність у тому, що греко-католицька церква – це суто українська установа, яка повинна берегти східні церковні традиції та підтримувати національні прагнення свого народу, сприяти зростанню його популярності. Такий підхід призвів не тільки до конфлікту з польською владою, а й з частиною церковної ієрархії на чолі з єпископом Хомишином та Василіанським орденом, які скоріше наголошували на своїх зв’язках з римо-католицизмом, ніж на самобутності греко-католицької церкви [13, 45]. Протистояння тривало до 1925 р., коли між Ватиканом і польським урядом було укладено конкордат, що захищав права греко-католиків Польщі. Проте, ця угода не гарантувала захисту від репресій священиків та віруючих. Причиною для репресій могло стати спілкування українською мовою, відмова від використання в полонізованій формі прізвищ своїх парафіян тощо [4, 33].

Гіршим було становище православних у Польщі. У 30-х рр. ХХ ст. польський уряд проводив політику масового ополячування православних Волині. Було знищено понад 200 православних храмів, біля 150 передано римо-католикам. На захист православних виступив А. Шептицький, а коли на його протест уряд Польщі не відреагував, митрополит звернувся до Ліги Націй. Це дало свої результати. Поляки припинили руйнацію церков, але відносини з митрополитом залишались вкрай напруженими [17, 146].

Наприкінці 1930-х рр. українська греко-католицька церква нараховувала 3040 парафій, 4 млн. 383 тис. віруючих [18, 69]. Під її егідою було створено мережу молодіжних організацій, жіночих товариств та навіть власну політичну силу – Українську католицьку національну партію. Про її здатність мобілізувати молодь, особливо сільську, свідчить масовий зліт “Молодь за Христа”, організований 1933 р., що зібрав понад 50 тис. учасників. УГКЦ сприяла прогресові в розвитку освіти, передусім духовної. У 1928 р. вона заснувала єдиний український вищий навчальний заклад у Галичині – Теологічну академію у Львові, ректором якої став Й. Сліпий. Було також засновано три нових семінарії [9, 125]. Отже, митрополит А. Шептицький перетворив УГКЦ на національну церкву, яка дбала не лише про духовність, а й про дотримання національної мови, культури, традицій.

Після приєднання Західної України до СРСР за Пактом Ріббентропа-Молотова, предметом особливого занепокоєння радянських керівників стала авторитетна в Західній Україні греко-католицька церква. Репресії, якими супроводжувались радянські перетворення на західноукраїнських землях, не обійшли й УГКЦ. Було закрито Духовну академію, семінарію й духовні школи, припинили діяльність усі церковні видання та релігійні

товариства. На початок червня 1941 р. із Західної України було депортовано в Сибір і Казахстан близько 1,5 мільйона населення, в тому числі й священників. Церковні та монастирські землі підлягали конфіскації, було наказано ліквідувати всі монастирі [3, 333].

Прагнучи втілити в життя українську національну ідею, митрополит Андрей продовжував піклуватися інтересами папського престолу. Користуючись повноваженнями, наданими йому у 1908 р. Пієм X, він 9 жовтня 1939 р. поділив територію СРСР на екзархи Апостольської столиці. Екзархами було призначено на Волинь, частину Полісся, Холмщину та Підляшшя, возз'єднаних з УРСР – єпископа М. Чернецького; в Центральну частину Росії та Сибір – ігумена Студитів К. Шептицького; у східну Україну – єпископа Й. Сліпого; у Білорусію – єпископа А. Неманцевича [19, 73]. Скоріше за все, вчинок А. Шептицького був відомий Москві, де звикли до послідовної антирадянської позиції греко-католицького митрополита, але змушені були рахуватись з його авторитетом у світі.

А. Шептицький сміливо викривав поведінку більшовиків в Західній Україні: “На кожному кроці видно більшовицьку злобу, ненависть до релігії і священників і взагалі вороже ставлення. Більшовики чваняться, що прийшли „спасати й визволити Україну”, а на ділі вони всілякими способами намагаються її тільки поневолити і руйнувати. Ось так вони грають комедію „визволителів і спасателів” [7, 233]. З початком окупації України німецькою армією у 1941 р. А. Шептицький вітав німецьку армію як визволительку. Проте, спочатку ззовні лояльне, а згодом різко негативне ставлення митрополита до німецького окупаційного режиму було продиктоване дещо хибними міркуваннями про “цивілізованість німецької нації” та пошуком можливого союзника у боротьбі з більшовицьким режимом [1, 15]. Події Другої світової війни остаточно сформували політичну платформу А. Шептицького: висловлюючи своє ставлення до радянського, а згодом до нацистського режиму, він прийшов до висновку, що Україна та українці повинні самостійно боротися за свою незалежність і в цьому опиратися тільки на Бога й на власні сили. У цей час авторитет владики був настільки значним, що жоден антигуманний уряд не посмів його фізично ліквідувати.

Влітку 1944 р. в Західну Україну вступила Червона армія. Поки тривала війна, сталінська політика відносно Української греко-католицької церкви була поміркованою. Церкви трактували як державну власність, але надавали їх в оренду священнослужителям за невелику плату. Священників і дяків, також студентів теології звільняли від військової служби. Значна роль у досягненні компромісу між урядом СРСР і УГКЦ належала А. Шептицькому.

Останні роки життя митрополит присвятив ідеї єдності церков. 30 грудня 1941 р. він написав листа до українських православних архієреїв, в якому зазначав: „До досягнення наших національних ідеалів треба нам єдності... Передусім, думаю, щоб ми всі бажали помирення, щоб того помирення бажало й наше духовенство, і вірний нарід...” [8, 70]. Помер А. Шептицький 1 листопада 1944 р., похований у підземеллі собору Св. Юра. За свідченнями очевидців, в день похорону біля міста були сконцентровані війська, а місто нашіповано енкаведистами. На похоронах були присутні і релігійні діячі різних віросповідань, і представники радянської влади.

Отже, призначення митрополитом греко-католицької церкви графа Андрея Шептицького викликало

неоднозначну реакцію в українському середовищі, розцінювалось як спроба імперського уряду та поляків знівелювати становище української церкви. Проте, церковні реформи й конструктивно-національна діяльність митрополита призвели до їх примирення та довготривалої співпраці. У церковній діяльності митрополит виявив себе, перш за все, як реформатор, адже провів структурну розбудову УГКЦ, заснував чернечі ордени, дбав про розвиток церкви не тільки в Галичині, а й за кордоном, заснував Богословську академію у Львові. А. Шептицький був далекоглядним і гнучким релігійним діячем, використовував своє становище, в першу чергу, для добра церкви та народу, а під його керівництвом Українська греко-католицька церква стала національною, українською церквою.

1. Білас Я.І. Митрополит Андрей Шептицький і проблема національно-визвольного руху українців: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2003.
2. Крупа Л.Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця XIX – першої половини XX ст.: Дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2003.
3. Суханова З.Г., Сулима-Матлашенко Н.В. Андрей Шептицький: реалії хресного шляху // *Сторінки історії України*. – К., 1992.
4. Цвєнґрош Г. Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький. – Львів, 1991.
5. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів, 1995.
6. Кравченко О. Поляки і митрополит Шептицький // *Патріархат. За єдність церкви і народу*. – 2002. – Ч. 4.
7. Твори слуги божого Митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи. – Т. 1. – Торонто, 1965.
8. Митрополит Андрей Шептицький. Твори. – Рим, 1983.
9. Кость П. Історія української церкви. – Львів, 1992.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 358. – Оп. 2. – Спр. 46.
11. Гель І. Митрополит Андрей Шептицький і українська національна ідея // *Літературна Україна*. – 1996. – 8 лютого.
12. Мартирологія українських церков: у 4 т. – Т. 2: Українська католицька церква. Документи, матеріали. Християнський самовидав України / Упор. О. Зінкевич, Т. Лонґин. – Торонто, 1985.
13. Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська і суспільно-політична діяльність митрополита А. Шептицького в 1918 – 1923 рр.. – Львів, 2006.
14. Горняткевич Д. Апостол Любови // *Визвольний шлях*. – Лондон, 1960. – № 1.
15. Галата С. Митрополит Андрей Шептицький: для українців – поляк, для поляків – українець // *Політика і культура*. – 2002. – № 27.
16. *Історія християнської церкви в Україні* / Упор. В. Бондаренко. – К., 2009.
17. Голят Р. Краківська конференція про митрополита Андрея // *Світло*. – 1995. – Ч. 4.
18. Роцина Л. Політична діяльність митрополита Андрея Шептицького // *Схід*. – 2007. – № 2.
19. Лисенко О. До питання про становлення церкви в Україні у період Другої світової війни // *Укр. іст. журн.* – 1995. – № 3.

Roshina L.O. Mytropolyt Sheptyts'ky's role in UGCC development. In the article is analysed the mytropolyt Sheptyts'ky activity as the UGCC reformer. It's proved that the church structure development promoted its strengthening and increasing of its popularity among the Galychyna population. Under the mytropolyt leadership UGCC became the national Church that has consolidated the intelligency people full of the national consciousness.

Key words: mytropolyt, UGCC, reforms, structure development, national church.